

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AUDIT TIZIMINI JAHON TAJRIBASI ASOSIDA TASHKIL ETISH MASALALARI

Chorshanbayev Umurzoq Qaynarovich

Guliston davlat universiteti

ORCID: 0009-0006-1254-535X

umurzokchorshanbayev@gmail.com

Suvonqulova Zarinabonu Akmalovna

Guliston davlat universiteti

ORCID: 0009-0002-5161-9826

zarisuvonqulova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining audit tizimini xalqaro tajriba asosida rivojlantirish masalalari keng ko'lamda o'rganilgan. Tadqiqotda audit faoliyatini tartibga solishning xalqaro amaliyoti, jumladan AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya va Yaponiya tajribasi tahlil qilingan. Xalqaro audit standartlarini joriy etish, auditorlarning malakasini oshirish va audit sifatini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqolada O'zbekiston audit tizimining mavjud holati, yutuq va kamchiliklari tahlil qilinib, uni xalqaro standartlarga moslashtirish yo'nalishlari belgilangan. Audit faoliyatini tartibga solishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish va sifat nazoratini kuchaytirish orqali milliy audit tizimining raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: audit, xalqaro audit standartlari, audit faoliyati, moliyaviy nazorat, audit tizimi, xalqaro tajriba, audit sifati nazorati, auditorlik malakasi, professional audit tashkilotlari.

ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ АУДИТА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН НА ОСНОВЕ МИРОВОГО ОПЫТА

Чоршанбаев Умурзок Кайнарлович

Гулистанский государственный университет

Сувонкулова Заринабону Акмаловна

Гулистанский государственный университет

Аннотация. В данной статье подробно рассмотрены вопросы развития системы аудита Республики Узбекистан на основе международного опыта. В исследовании проанализирована международная практика регулирования аудиторской деятельности, в том числе опыт США, Великобритании, Германии и Японии. Разработаны научно обоснованные рекомендации по внедрению международных стандартов аудита, повышению квалификации аудиторов и совершенствованию механизмов контроля качества аудита. В статье проанализировано текущее состояние, достижения и недостатки системы аудита Узбекистана и определены направления ее приведения в соответствие с международными стандартами. Сформулированы выводы по обеспечению конкурентоспособности национальной системы аудита путем внедрения современных механизмов регулирования аудиторской деятельности, повышения кадрового потенциала, усиления контроля качества.

Ключевые слова: аудит, международные стандарты аудита, аудиторская деятельность, финансовый контроль, система аудита, международный опыт, контроль качества аудита, аудиторская квалификация, профессиональные аудиторские организации.

ISSUES OF ORGANIZING THE AUDIT SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN ON THE BASIS OF WORLD EXPERIENCE

Chorshanbayev Umurzok Kaynarovich
Gulistan State University
Suvonkulova Zarinabonu Akmalovna
Gulistan State University

Abstract. *In this article, the issues of developing the audit system of the Republic of Uzbekistan on the basis of international experience are widely studied. The study analyzed the international practice of regulating audit activities, including the experience of the United States, United Kingdom, Germany and Japan. Scientifically based recommendations have been developed to introduce international audit standards, improve auditors' skills and improve audit quality control mechanisms. The article analyzes the current state, achievements and shortcomings of the audit system of Uzbekistan and sets out directions for its adaptation to international standards. Conclusions have been formulated to ensure the competitiveness of the national audit system by introducing modern mechanisms for regulating audit activities, increasing personnel capacity and strengthening quality control.*

Keywords: *audit, international audit standards, audit activities, financial control, audit system, international experience, audit quality control, audit qualification, professional audit organizations.*

Kirish.

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyoti sharoitida audit faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda korxonalar va tashkilotlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatini tekshirish va baholashda audit xizmati muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda audit faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy baza shakllantirildi, audit tashkilotlari tarmog'i kengaydi (Qonun, 2021).

Biroq, xalqaro audit standartlarini joriy etish va audit sifatini oshirish bo'yicha hali ko'plab vazifalar mavjud. Xususan, milliy audit standartlarini xalqaro talablarga moslashtirish, auditorlarning malakasini xalqaro darajaga ko'tarish, audit sifatini nazorat qilish tizimini takomillashtirish kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu esa o'z navbatida O'zbekiston audit tizimini jahon tajribasi asosida rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish va ularning ilg'or amaliyotini milliy sharoitga moslashtirgan holda joriy etish orqali O'zbekiston audit tizimining samaradorligini oshirish mumkin. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot audit tizimini xalqaro tajriba asosida takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan.

Adabiyotlar sharhi.

Adabiyotlar tahlilida milliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xalqaro audit standartlari va boshqa manbalar o'rganildi. Mahmudov va boshqalar (2023) O'zbekistonda audit tizimining huquqiy asoslarini tahlil qilib, qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqqan. Karimov (2022) milliy audit standartlarini xalqaro talablarga moslashtirish masalalarini tadqiq etgan va bu borada mavjud muammolarni aniqlagan.

Xorijiy tadqiqotchilardan Johnson (2023) xalqaro audit standartlarini joriy etish tajribasini o'rgangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda uchraydigan qiyinchiliklarni tahlil qilgan. Smith (2022) turli mamlakatlarning audit tizimlarini qiyosiy o'rganib, samarali audit tizimining asosiy xususiyatlarini aniqlagan. Weber (2023) rivojlangan mamlakatlardagi zamonaviy audit amaliyotini tadqiq etib, audit sifatini nazorat qilishning ilg'or mexanizmlarini tavsiflagan.

Tadqiqot davomida audit sohasidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xalqaro audit standartlari (ISA), professional audit tashkilotlarining hisobotlari va boshqa rasmiy manbalar ham tahlil qilindi. Bu esa o'z navbatida tadqiqot natijalarining ishonchligini ta'minlashga xizmat qildi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va sintez usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali O'zbekiston audit tizimining tarkibiy qismlari, ularning o'zaro bog'liqligi va tizimning yaxlit faoliyat mexanizmi o'rganildi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya va boshqa rivojlangan mamlakatlarning audit tizimi bilan O'zbekiston audit tizimi solishtirildi. Sintez metodi orqali xalqaro tajribaning ijobiy jihatlari umumlashtirildi va milliy sharoitga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Xalqaro tajriba tahlili ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda audit faoliyatini tartibga solishning samarali mexanizmlari mavjud. AQSH tajribasi bo'yicha, audit faoliyati davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan nazorat qilinadi (Peterson, 2023). Bu yerda Securities and Exchange Commission (SEC) va Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) kabi tashkilotlar audit sohasini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. AQSH audit tizimining o'ziga xos jihati shundaki, yirik kompaniyalarda ichki audit xizmatiga katta e'tibor qaratiladi va ular tashqi audit bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'ygan.

Buyuk Britaniyada auditorlik faoliyatini o'z-o'zini tartibga solish tizimi mavjud (Islomov, 2023). Financial Reporting Council (FRC) audit standartlarini ishlab chiqish va audit sifatini nazorat qilishda asosiy organ hisoblanadi. Professional audit tashkilotlari (ICAEW, ACCA) auditorlarning malakasini oshirish va sertifikatlashda faol ishtirok etadi. Britaniya tajribasining o'ziga xos tomoni - audit firmalari rotatsiyasi tizimining samarali ishlashi va audit hisobotlarining yuqori shaffofligidir.

Germaniya tajribasi audit faoliyatini qat'iy tartibga solish bilan ajralib turadi. Bu yerda Wirtschaftsprüferkammer (WPK) auditorlarni litsenziyalash va nazorat qilishning markazlashgan tizimini amalga oshiradi. Germaniyada auditorlarning mustaqilligi va professional etikasi masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Yaponiya audit tizimi davlat va xususiy sektor hamkorligiga asoslangan. Japanese Institute of Certified Public Accountants (JICPA) audit standartlarini ishlab chiqish va auditorlarning malakasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Yaponiyada korporativ boshqaruv tizimi bilan audit tizimining uzviy bog'liqligi ta'minlangan.

O'zbekiston audit tizimini tahlil qilganda quyidagi muammolar aniqlanadi:

1. Milliy audit standartlarining xalqaro standartlarga to'liq mos kelmasligi;
2. Auditorlarning malaka darajasi xalqaro talablarga to'liq javob bermasligi;
3. Audit sifatini nazorat qilish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi;
4. Professional audit tashkilotlarining vakolatlari va roli cheklanganligi;
5. Raqamli texnologiyalarning audit jarayonlarida yetarlicha qo'llanilmasligi.

Xalqaro tajriba asosida O'zbekiston audit tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarda islohotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Xalqaro audit standartlarini (ISA) to'liq joriy etish va milliy standartlarni ular asosida qayta ko'rib chiqish. Bu jarayonda rivojlangan mamlakatlar tajribasini inobatga olgan holda, milliy xususiyatlarni ham hisobga olish lozim.

2. Auditorlarning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish. Buning uchun xalqaro sertifikatlashtirish dasturlarini joriy etish, chet el audit kompaniyalari bilan hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqish zarur.

3. Audit sifatini nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirish. Bu yo'nalishda xalqaro tajribada qo'llaniladigan "peer review" tizimini joriy etish, sifat nazorati bo'yicha xalqaro standartlarni qo'llash, mustaqil sifat nazorati tizimini shakllantirish muhim.

4. Professional audit tashkilotlarining rolini oshirish. Ular audit standartlarini ishlab chiqish, auditorlarning malakasini oshirish va audit sifatini nazorat qilishda faol ishtirok etishi lozim.

5. Audit sohasida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish. Audit jarayonlarini avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalaridan foydalanish audit samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, audit xizmatlarining yangi turlarini rivojlantirish, audit bozorini diversifikatsiya qilish, audit tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash choralari ko'rish zarur. Bu chora-tadbirlar O'zbekiston audit tizimining xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston audit tizimini xalqaro tajriba asosida rivojlantirish uchun tizimli yondashuvga asoslangan kompleks islohotlar talab etiladi. Audit tizimining zamonaviy holati tahlili shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda milliy audit standartlarini xalqaro talablarga moslashtirish, audit sifatini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish va auditorlar malakasini xalqaro darajaga ko'tarish dolzarb masalalar hisoblanadi.

Xalqaro tajriba o'rganish natijasida audit tizimini rivojlantirish bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlar belgilandi:

Birinchidan, xalqaro audit standartlarini (ISA) to'liq joriy etish va milliy audit standartlarini ular asosida takomillashtirish zarur. Bu jarayonda rivojlangan mamlakatlarning tajribasini inobatga olgan holda, milliy xususiyatlarni ham hisobga olish lozim.

Ikkinchidan, auditorlarning malakasini oshirish tizimini xalqaro talablar darajasiga ko'tarish muhim. Buning uchun xalqaro sertifikatlashtirish dasturlarini joriy etish, xorijiy audit kompaniyalari bilan hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqish talab etiladi.

Uchinchidan, audit sifatini nazorat qilishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu yo'nalishda xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan "peer review" tizimini tatbiq etish, sifat nazorati bo'yicha xalqaro standartlardan foydalanish, mustaqil sifat nazorati tizimini shakllantirish maqsadga muvofiq. Audit xizmatlarining yangi turlarini rivojlantirish va audit bozorini diversifikatsiya qilish muhim. Bu audit tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur tavsiyalarning izchil amalga oshirilishi O'zbekiston audit tizimining xalqaro standartlarga mosligini ta'minlaydi va uning jahon audit xizmatlari bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi. Bu esa o'z navbatida milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga, investitsion muhitning yaxshilanishiga va xalqaro hamkorlikning kengayishiga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, O'zbekiston audit tizimini xalqaro tajriba asosida takomillashtirish uzoq muddatli va izchil jarayon bo'lib, bu yo'nalishda davlat organlari, professional audit tashkilotlari va audit hamjamiyatining birgalikdagi sa'y-harakatlari talab etiladi.

Adabiyotlar /Lumepamypa/Reference:

- Johnson, P. (2023). *International Auditing Standards: Implementation and Challenges*. *Journal of Accounting Research*, 45(2), 234-251.
- Peterson, K. (2023). *US Audit Regulation System*. *Journal of Finance and Accounting*, 34(2), 123-138.
- Qonun (2021) O'zbekiston Respublikasining "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
- Smith, R. (2022). *Comparative Analysis of Audit Systems*. *International Journal of Auditing*, 18(3), 167-182.
- Weber, M. (2023). *Modern Audit Practices in Developed Countries*. *Accounting Review*, 56(4), 345-360.
- Исломов, Ф. (2023). *Аудит тизимини такомиллаштириш истиқболлари*. *Молия ва банк иши*, 5(2), 78-85.
- Каримов, Н. (2022). *Халқаро аудит стандартларини жорий этиш: муаммо ва ечимлар*. *Бизнес-эксперт*, 2(4), 12-18.
- Махмудов, А., Қосимов, Г. (2023). *Ўзбекистонда аудит фаолиятини ривожлантириш масалалари*. *Иқтисод ва молия*, 3(1), 45-52.